

Pisanello'da Ası (İdam)

Hanging as a Form of Execution in Pisanello

Şefik Görkey¹

¹Prof. Dr., Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi, Temel Tıp Bilimleri Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ORCID: Ş.G. 0000-0001-7313-2301

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Şefik Görkey,

Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi, Temel Tıp Bilimleri Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

E-posta/E-mail: sgorkey@ku.edu.tr

Başvuru/Submitted: 22.01.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:

15.03.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:

17.03.2023

Kabul/Accepted: 18.04.2023

Atıf/Citation: Görkey, Şefik. "Pisanello'da Ası (İdam)." *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 24, 2 (2023): 351-368. <https://doi.org/10.26650/oba.1240541>

ÖZ

Ası (idam), yüzyıllar boyunca sanatçıların da ilgisini çekmiştir. Giotto (1267/1277-1337), Ambrogio Lorenzetti (1285/1290 – 1348), Leonardo da Vinci (1452 – 1519), Andrea del Sarto (1486 – 1531), Annibale Carracci (1560 – 1609), ilk akla gelen örnekler arasında sayılabilir. Yine İtalyan fresklerindeki cehennem betimlemelerinde de idam edilmiş figürlere sıklıkla rastlanır. Burada tıp tarihi açısından ilk akla gelen, sanatçının gerçek bir idam görüşü görmediği, gördüğünü ne denli gerçekçi olarak bizlere aktardığı konusunda bir değerlendirme yapmak / yapmaya çalışmaktır.

Pisanello'nun konumuzunu oluşturan ası (idam) betimlemesi, Verona'da bulunan Sant'Anastasia Kilisesinin Pellegrini Şapelindeki "Aziz George ve Trabzon Prensesi" freskinde sol arka köşede yer almaktadır. Sanatçının günümüze ulaşan, freskleri için hazırladığı taslak çizimler arasında da ası sahneleri vardır. Freskte yer alan soldaki figürün boyun kısmındaki ipin durumu "atipik ası", sağdaki figürdeki durumu ise "tipik ası"ya uymaktadır. Bu da Pisanello'nun gerçek hayatta idam edilen figürleri gördüğünü ve çok kuvvetli bir gözlem gücü olduğunu göstermektedir.

Anahtar sözcükler: Pisanello, Ası, İdam, Tıp Tarihi, Tıp ve Sanat, Sanat ve Ası, Tıpta İnsan Bilimleri

ABSTRACT

Hanging as a form of execution has attracted the attention of artists for centuries, with Giotto (d. 1337), Ambrogio Lorenzetti (d. 1348), Leonardo da Vinci (d.1519), Andrea del Sarto (d. 1531), Annibale Carracci (d. 1609), and Pisanello (c.1395-c.1455) being among the first examples to come to mind. Executed figures are also frequently encountered in the depictions of hell in Italian frescoes. The first thing that comes to mind here in terms of medical history is to make an evaluation about whether artists had seen a real execution or not and how realistically they conveyed what they had seen. Pisanello's depiction of a hanging located in the back left corner of the *Saint George and the Princess of Trebizond* fresco in the Pellegrini Chapel in the Church of Sant'Anastasia, Verona, North Italy, constitutes this study's subject. The hanging scene sketches Pisanello prepared for this fresco have survived to the present day. The placement of the rope on the neck of the figure on

the left in the fresco corresponds to an atypical hanging, while the situation of the figure on the right corresponds to a typical hanging. This shows that Pisanello had seen the executed figures in real life and had had a very strong power of observation.

Keywords: Pisanello, Hanging, History of Medicine, Medicine and Art, Art and Hanging, Medical Humanities

Extended Abstract

Hanging as a form of execution has been practiced as a punishment for centuries and continues to be practiced in many countries today. Undoubtedly, this tragic method of punishment has attracted the attention of artists for centuries. Giotto (d. 1337), Ambrogio Lorenzetti (d. 1348), Leonardo da Vinci (d.1519), Andrea del Sarto (d. 1531), Annibale Carracci (d. 1609), and Pisanello (c.1395-c.1455) are among the first examples that come to mind. Executed figures are also frequently encountered in the depictions of hell in Italian frescoes. The first thing that comes to mind here in terms of medical history is to make an evaluation about whether artists had seen a real execution or not and how realistically they conveyed what they had seen.

Depictions of hangings in art are generally used as a symbol for the provision of justice. Images of hanging have often been depicted in relation to law, war, suicide, punishment, and lynching throughout history. In Christian iconography, depictions of executed figures can be found regarding the lives of martyrs and also in scenes of hell. The depiction of a hung Judas also frequently appears in scenes of hell. In the Late Middle Ages, the concepts of justice and judgment reached lay people as images through the depictions of the *Last Judgment* and *Hell*. The death penalty was certainly frequently among these descriptions as a method of punishment. For example, a group of executed figures is seen in Giotto's Last Judgement scene in the Arena Chapel in Padua. These figures were hung on the gallows, as a reminder of the punishment for which they'd been executed. For example, liars were hung from their tongues, adulterous clergy and women were hung from their genitals. Undoubtedly, these are symbolic hangings, as the organs cannot possibly carry the weight of the whole body. However, the depiction of the positions of the feet of executed figures corresponds to reality from the perspective of forensic medicine. The execution scenes found in the frescoes of Taddeo di Bartolo (c.1363-1422) in San Gimignano can be counted among examples to be given in this regard.

Executed figures can also be found in Italian frescoes regarding descriptions of secular subjects. Some secular frescoes contain execution scenes as symbols of justice. Perhaps the most well-known depictions of executions regarding secular subjects is Ambrogio Lorenzetti's *Allegories of Good and Bad Government in City and Country* in the Palazzo Pubblico in Siena, Tuscany.

Pisanello (Antonio Pisano, c.1395-c.1455) is known as an Italian painter and medalist. He is thought to have likely been from Pisa and is known to have spent his first years as an artist in Verona. Because of his successful works, he went on to work in the Vatican and the palaces of northern Italy. Unfortunately, most of his works have not survived. *The Annunciation* and *St. George and the Princess of Trebizond* frescoes, as well as other fresco fragments and sketches, are all that remain of his limited works that have survived to the present day. Pisanello is also known as the most important portrait medalist of the entire Renaissance period. Sources generally state that his success was based on his sharp observation skills. Pisanello went to Ferrara in 1438 and also made the medallion of the Byzantine emperor Johannes Paleologus (1392-1448), who was in the city due to the Ferrara Council that had gathered to unite the Eastern and Western churches. Sources mention Pisanello's career as a medalist to have started with this work. Pisanello also made medallions for Gianfrenesco Gonzaga (1439-1440), Filippo Maria Visconti (1440), Francesco Sforza (1442), Lionello d'Este (1441-1443), Sigismond Pandolfo Malatesta (1445), Ludovico III and Cecilia Gonzaga (1447), Lodovico Gonzaga, Novello Malatesta, and Alfonso of Aragon. However, Pisanello most surely identified himself as a painter, as his name is mentioned on his medallions as PISANUS PICTOR. The artist died in 1455, with no documented work occurring after 1449.

Pisanello's depiction of hangings located in the back left corner of the *Saint George and the Princess of Trebizond* fresco in the Pellegrini Chapel in the Church of Sant'Anastasia, Verona, North Italy constitutes the subject of the study. The sketches of the hanging scenes Pisanello prepared for this fresco have survived to the present day. These sketches and drawings consist of six executed bodies with two figures drawn on a single page and are found in the collection of the British Museum. Pisanello drew the figures from different angles and used them in the upper section of the *Saint George and the Princess of Trebizond* fresco. After being executed, the corpses of prisoners were known to be exhibited on the scaffold for a while. Some of the sketches mentioned above are known to have been made after a certain period of time had passed due to the decomposition of the corpses. It is difficult to distinguish whether these two figures on the fresco represent the same prisoners drawn on the single page mentioned above. The hands of the figures in the drawings are tied behind their backs. Today, this position is defined as full judgment in forensic medicine terminology. In other words, this serves as another indication that the executed had been executed as a result of a given punishment. The position of the feet of these executed figures also corresponds to reality. The placement of the rope on the neck of the figure on the left in the fresco corresponds to an atypical hanging, while the situation of the figure on the right corresponds to a typical hanging. This shows that Pisanello had seen the executed figures in real life and had had very strong observation skills. Another drawing by Pisanello, found in the Frick Collection also includes executed figures. Taking off the clothes of those sentenced to death and exposing their naked bodies to the public before the execution was also practiced from time to time as a part of the punishment.

In the Middle Ages, local courts in cities such as Florence and Siena could issue sentences for humiliating the convicted person by walking them around naked in public. The trousers of the figures in Pisanello's drawings and frescoes were partially peeled off. This may have been done with the aim of dishonoring people as part of the punishment, as well as suggesting that they had been convicted of a crime such as rape, incest or homosexual intercourse. The presence of symbols related to the punishment of the executed persons in the hanging depictions makes us think that this option was also likely to have occurred.

Giriş

Ası (idam) yüzyıllardır bir ceza (şekli) olarak uygulanmış, günümüzde de pek çok ülkede uygulanmaya devam etmektedir. Bu trajik ceza yöntemi kuşkusuz yüzyıllar boyunca sanatçıların da ilgisini çekmiştir. Giotto (1267/1277 – 1337), Ambrogio Lorenzetti (1285/1290 – 1348), Leonardo da Vinci (1452 – 1519), Andrea del Sarto (1486 – 1531), Annibale Carracci (1560 – 1609), ilk akla gelen örnekler arasında sayılabilir. Yine İtalyan fresklerindeki cehennem betimlemelerinde de idam edilmiş figürlere sıkça rastlanır. Burada tıp tarihi açısından ilk akla gelen, sanatçının gerçek bir idam görüp görmediği, gördüğünü ne denli gerçekçi olarak bizlere aktardığı konusunda bir değerlendirme yapmak / yapmaya çalışmaktır.¹

Asının tarihi

Ölüm cezası tarihsel süreç içinde -hemen hemen tüm kültürlerde, ülkelerde- yaygın olarak kullanılmış bir ceza türü olmuştur. Günümüzde artık uygulamadan kalkma eğilimi görülse de pek çok ülkede uygulanmaya devam etmektedir. Tarihsel süreçte, ölüm cezası, suçlunun başının kesilmesi, çarpmıha germe, zehirleme, boğma, kızgın yağda haşlama, parçalara ayırma olarak gerçekleştirilirdi. Bunlar arasında, sonraki yüzyıllarda, atış mangesi ile vur(ul)ma ve idam en yaygın olan uygulamalardı.² İngiltere özelinde idam cezası uygulamalarının 5. yüzyılda Jütler, Angle ve Saxonlar arasında görüldüğü bildirilmektedir.³ İngiltere’de II. Henry (1133 – 1189) döneminde ise her kentte idam cezası uygulanıyordu ve 12. yüzyıldan 1868’e kadar ise infazlar topluma açık olarak gerçekleştiriliyordu. İlk dönemlerde idam edilecek kişi önce yukarı kaldırılıyor daha sonra idam sehpasından sarkıtılıyordu. Bu uygulama boğulmanın, dolayısı ile ölüm sürecinin uzamasına neden oluyordu. Yakınları tarafından idam sehpasından alınanların yeniden hayata döndürülmesi veya ölüm için iki veya üç kez ası uygulanması zaman zaman görülen olaylardı. Yüzyıllar içinde idam tekniklerinde bazı

- 1 Ası sahnelerinin resim ve fresklerde rastlanan örnekleri Antalya’da (2009) ve Padova’da (İtalya) iki kez gerçekleştirilen (2014, 2015) *Medical Humanities, Italian Perspectives* konulu yaz okulunda sunulmuştur. Bkz. Şefik Görkey, “Hanging in Art from Medieval Age till Today” (IVth Mediterranean Academy of Forensic Sciences Meeting’de verilen konferans, Antalya, 14-18 Ekim 2009); Şefik Görkey, “Hangings Scenes in Italian Paintings including Giotto Frescoes in Scrovegni Chapel” (Fondazione Lanza tarafından düzenlenen ‘Medical Humanities, Italian Perspectives’ konulu Yaz Okulu’nda verilen konferans, Padova, 7-12 Eylül 2014); Şefik Görkey, “Hangings Scenes in Italian Paintings including Giotto Frescoes in Scrovegni Chapel” (Fondazione Lanza tarafından düzenlenen ‘Medical Humanities, Italian Perspectives’ konulu Yaz Okulu’nda verilen konferans, Padova, 6-11 Eylül 2015)
- 2 Hugo A. Bedau, “Death Penalty Overview,” *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*, ed. Lester R. Kurtz and Jennifer E. Turpin (Elsevier, 2008), 541-546.
- 3 Bu erken dönem görsel malzemenin bazı örnekleri için bkz. Wendy Davies, *Short Oxford History of The British Isles. From The Vikings to The Normans* (Oxford: Oxford University Press, 2003), 10. Sekiz hırsızın asılması konulu minyatür için bkz. “Hanging of Eight Thieves” from *Life and Miracles of Saint Edmund*. c. 1130. Pierpont Morgan Library. New York (M736, fol. 19v), James Snyder, Henry Luttikhuisen, and Dorothy Verkerk, *Art of the Middle Ages* (Prentice Hall, 2006), 199.

değişiklikler görüldü. Darağacına merdivenle çıkarılan suçlunun buradan aşağı atılması veya suçlunun altında olan at arabasının aniden hareket ettirilmesi gibi. Ancak yine de bu yöntemlerde ölüm uzun süreli ve güç gerçekleşiyordu. On sekizinci yüzyıl sonlarına doğru idam uygulamalarında bir standart sağlanması gündeme geldi. 1866'da Dr. Samuel Haughton (1821-1897), suçlunun ağırlığına göre dar ağacının ölçüleri ve asılacak ipin uzunluğu konusunda tablolar içeren bir dizi yayın yaptı. Bu dönemde idamda kullanılan ipin düğümünün suçlunun başının neresine yerleştirileceği de hekim ve hukukçular tarafından gündeme getirildi.⁴

Orta Çağda İtalya'da Ası

İtalya'da, 14. yüzyıldan 16. yüzyıl ortalarına kadar idam cezalarının uygulanmasına bazı kurallar getirildiği görülmektedir. İdam edilecek kişiye, *Martyr*'lerin ölüm sürecinde yaşadıkları ve İsa peygamberin çarmıha gerilme sürecinde yaşadığı acılar hatırlatılıp, idam sürecinde çekeceği gerek bedensel gerek ruhsal acılar, sabırla ve teslim olarak sonucu kabul etmesi telkin ediliyordu. Bu süreçte telkinleri yapacak din adamlarının nasıl davranacakları, ne söyleyecekleri, hangi duaların ve ilahilerin okunacağı konusunda el kitapları bile hazırlanmıştı.⁵ Bu telkinler idama mahkûm edilen kişilerin hapiste tutulduğu süre içinde başlar, idamdan önceki gece ve saatlerde daha da yoğunlaşırdı. Bu süreçte görev alan din adamı, darağacına kadar idam mahkûmuna eşlik eder, onun sürekli İsa peygamberin çektiği acılara odaklanmasını amaçlardı. İsa peygamberin acılarının tasvir edildiği küçük resimler de (*tavoletta*) mahkûmun yüzüne tutularak sadece bu konuya odaklanmasına yardımcı olunurdu.⁶ Din adamlarının (*conforteria*) suçluyu savunmak gibi bir işlevi yoktu. Onların görevi dini telkinlerle suçluyu sakinleştirmek, yakınları ve çevrede toplananlarla göz teması veya iletişim kurmasını engellemek ve idam sürecinin “daha kolay” gerçekleşmesini sağlamaktı.⁷ Canlı figürlerden çizim yapan ressamın öncülerinden olan Annibale Carracci'nin *Bir Ası (İdam)* isimli çiziminde bu uygulama çok belirgin bir şekilde yer alır.⁸

4 Peter Vanezis, *Pathology of Neck Injury* (London: Butterworth and Company, 1989), 79-80.

5 Kathleen Favley, “Scaffold and Stage. Comforting Rituals and Dramatic Traditions in Late Medieval and Renaissance Italy,” in *The Art of Executing Well. Rituals of Execution in Renaissance Italy*, ed. Nicholas Terpstra (Kirkville, Truman State University Press, 2008), 13-30; Pamela Gravestock, “Comforting with Song. Using Laude to Assist Condemned Prisoners,” in *The Art of Executing Well. Rituals of Execution in Renaissance Italy*, ed. Nicholas Terpstra (Kirkville: Truman State University Press, 2008), 31-51.

6 Tavoletta'lar hakkında bilgi için bkz. Massimo Ferretti, “In Your Face. Paintings for the Condemned in Renaissance Italy,” in *The Art of Executing Well. Rituals of Execution in Renaissance Italy*, ed. Nicholas Terpstra (Kirkville: Truman State University Press, 2008), 79-97; Samuel Y. Edgerton, *Pictures and Punishment. Art and Criminal Prosecution during the Florentine Renaissance* (Ithaca: Cornell University Press, 1985), 165-221.

7 Nicholas Terpstra, “Theory into Practice. Executions, Comforting and Conforters in Renaissance Italy,” in *The Art of Executing Well. Rituals of Execution in Renaissance Italy*, ed. Nicholas Terpstra (Kirkville: Truman State University Press 2008), 118-179.

8 Annibal Carracci'nin sözünü ettiğimiz çizimi 1599 civarında çizilmiş olup Windsor kalesi, Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Eser pek çok kaynakta yayımlanmıştır. Bazı örnekler için bkz. David Freedberg, *The Power of Images. Studies in the History and Theory of Response* (Chicago: The University of

Roma, Bologna ve Venedik gibi kentlerde idamlar kent merkezindeki meydanlarda, Floransa ve Siena gibi Toskana kentlerinde ise şehir surlarının dışında gerçekleştirilirdi.⁹ Uygulama idamın ötesinde karmaşık bir ritüel, suçlunun hem bedeninin hem de ruhunun çektiği acıların teatral bir uygulaması idi. Mahkûmun ölümünden sonra ölü bedeni bir süre darağacında sergilenir, ardından bazen parçalanır, şişlenir bazen de üniversitede anatomi derslerinde dikkatle parçalara ayrılarak diseksiyon yapılırdı. Halk arasından dileyen kişiler belli bir ücret karşılığı bu işlemleri izleyebilirdi. Bu topluma açık diseksiyonlar İtalyan kentlerinde, özellikle Bologna’da uygulanırdı¹⁰ ve günlerce sürebilirdi.¹¹ İnfaz gerçekleşikten sonra yerel yönetimin hukuk işlerinden sorumlu olan yöneticisi (*auditore*) cesedin defin işlemlerinin yapılması veya üniversitede topluma açık olarak yapılacak anatomi dersinde bir hafta süre ile kullanılması için yazılı bir belge verirdi.¹² Ölüm cezaları genelde idam olarak gerçekleşmekle birlikte, suçlu, başı kesilerek, giyotin benzeri bir aletle (*mannaia*) başı gövdesinden ayrılarak, vücudu parçalara ayrılarak veya kent meydanında yakılarak da infaz edilebilirdi. İdama mahkûm edilenlerin genelde hırsızlık veya isyan suçlarını işledikleri söylenirdi ancak suçlu bulunanlar arasında protestanlar, ensest veya eşcinsel ilişki ile itham edilenler de bulunmaktaydı.¹³

Fresklerde ve Resimlerde Ası (İdam) Sahneleri

Sanatta ası (idam) betimlemeleri, genelde adaletin sağlanması adına bir sembol olarak kullanılmıştır. Ası imgeleri tarihsel süreçte sıklıkla hukuk, savaş, intihar, cezalandırma ve linç ile ilgili olarak resmedilmiştir. İdam edilmiş bir figüre bakma, ölümü hatırlatmakta ve korku uyandırmaktadır.¹⁴ Antik Yunan mitolojisinde idam ile ilgili pek çok örnek bulunmaktadır. Bunlardan en çok bilineni *Marsyas*’tır. Avrupa’da Latin ve Cermen kültürlerde ceza amacı ile gerçekleştirilen asılar, tanrıların görmesi için açık alanlarda yapılmaktaydı.¹⁵

Chicago Press, 1991), 7; Edgerton, *Pictures and Punishment*, 143. Günümüze ulaşan Tavoletta örneklerinin Bologna’dan olması ve Carracci’nin de Bologna’da bulunması, idamlara şahit olduğunu düşündürmektedir.

9 Terpstra, “Theory into Practice,” 118-179.

10 Adriano Prosperi, “Consolation or Condemnation. The Debates on Withholding Sacraments from Prisoners,” in *The Art of Executing Well. Rituals of Execution in Renaissance Italy*, ed. Nicholas Terpstra (Kirkville: Truman State University Press, 2008), 98-117.

11 Ocak 1523’de Bologna’dan Isabella d’Este’ye yazan Vincenzo di Preti şöyle der: “Bugün idam edilen iki hırsızdan birinin diseksiyonu yarın başlayacak. Oldukça az rastlandığı ve eğitimleri için çok gerekli olduğu için tüm öğrenciler toplanmaya başladı. İşlem yaklaşık on veya on iki gün sürecek.” A. Luzio “Ercole Gonzaga allo Studio di Bologna,” *Giornale Storico della Letteratura Italiana* 8 (1886): 374-81’den aktaran Adriano Prosperi, “Consolation or Condemnation. The Debates on Withholding Sacraments from Prisoners,” in *The Art of Executing Well. Rituals of Execution in Renaissance Italy*, ed. Nicholas Terpstra (Kirkville: Truman State University Press, 2008), 99.

12 Terpstra, “Theory into Practice,” 118-179.

13 Aynı yer.

14 Janice McCullough, “Hanging,” in *Encyclopedia of Comparative Iconography. Themes Depicted in Works of Art*, c.1, ed. Helen E. Roberts (London: Fitzroy Dearborn Publishers, 1998), 383.

15 Aynı yer.

Hristiyan ikonografisinde, idam edilmiş figür betimlemelerine *martyr*'lerin hayatlarında ve cehennem sahnelerinde rastlanır. Yahuda'nın idam edilmiş olarak betimlemesi de sıkça cehennem sahnelerinde yer alır.¹⁶

İtalyan fresklerinde gerek cehennem veya *Son Yargı* sahnelerinde, gerekse seküler konularla ilgili betimlemelerde idam edilmiş figürlere rastlanır. Orta Çağ'da, Floransa ve Siena gibi kentlerde, ceza alanların bazıları, cezanın bir parçası olarak, toplum içinde çıplak olarak gezdirilir ve bu süreçte onlara aşağılayıcı hakaretler edilirdi. Seküler konuları tasvir eden bazı fresklerde de, adaletin simgesi olarak idam sahneleri yer alırdı.

Geç Orta Çağ'da “adalet” ve “yargılamanın” okuma yazması olmayan geniş kitlelere imge olarak ulaşması “Son Yargı” ve “Cehennem” betimlemeleri (yolu) ile oluyordu. Bir ceza yöntemi olarak idam, kuşkusuz bu betimlemeler arasında sık sık yer almaktaydı. Örneğin Giotto'nun Padova'da Arena Şapel'indeki *Son Yargı* sahnesinde bir grup idam edilmiş figür görülür. Bu figürler idam edildikleri cezaları anımsatan şekilde darağacına asılmışlardır. Örneğin yalan söyleyen dilinden, zina yapan din adamı veya kadın cinsel organlarından asılmışlardır. Kuşkusuz bunlar sembolik asılar olup söz konusu organların tüm vücudun ağırlığını taşıması mümkün değildir. Bununla birlikte idam edilen figürlerin ayaklarının pozisyonlarının tasviri gerçeğe uymaktadır.¹⁷ Taddeo di Bartolo'nun (yak. 1363 – 1422) San Gimignano'daki fresklerinde rastlanan idam sahneleri de bu konuda verilecek örnekler arasında sayılabilir.

Seküler konularda idam betimlemelerinin belki de en çok bilineni Siena'da Palazzo Pubblico'da bulunan, Ambrogio Lorenzetti'nin “kent ve kırsal yörelerdeki iyi ve kötü yönetim alegorileri”dir (*Allegories of Good and Bad Government in City and Country*). Duccio'nun (yak. 1255-1260 – yak. 1318-1319) ölümünden sonra Siena'da en etkili sanatçılardan biri olan Lorenzetti'nin Palazzo Pubblico'da dekoratif amaçla yaptığı bu eseri Avrupa'da, günümüze kadar gelen en eski seküler konulu freskler arasındadır.¹⁸ Bu muazzam freskte kentin girişini gösteren betimlemede de gerek adalet gerekse yasalara uymayanları idam cezası konusunda uyaran bir figür ile idam edilmiş bir suçlu görülür.¹⁹ Edgerton'a göre ise bu

16 Aynı yer.

17 Giotto'nun fresklerindeki ası sahneleri, çeşitli makale ve kitaplarda yayınlanmakla birlikte adli tıp açısından değerlendirilmemiştir. Bazı örnekler için bkz. Ursula Schlegel, “Zum Bildprogramm der Arena Kapelle,” *Zeitschrift für Kunstgeschichte* 20, 2 (1957): 125-146; Edgerton, *Pictures and Punishment*, 28; McCullough, “Hanging,” 383; Francesca Flores D'Arcais, *Giotto* (New York: Abbeville Publishers, 2011). Giotto'nun Padova'daki Arena Şapelindeki ası sahnelerinin adli tıp açısından değerlendirilmesi için bkz. Şefik Görkey, “Hanging in Art from Medieval Age till Today” (konferans, Antalya, 2009); Şefik Görkey, “Hangings Scenes in Italian Paintings” (konferans, Padova, 2014); Şefik Görkey, “Hangings Scenes in Italian Paintings” (Yaz okulu, Padova, 2015).

18 John White, “Ambrogio Lorenzetti,” *The Thames and Hudson Dictionary of the Italian Renaissance*, ed. J. R. Hale (London: Thames and Hudson, 2006), 192.

19 Pietro Lorenzetti ve Ambrogio Lorenzetti. *The Great Italian Painters from the Gothic to the Renaissance* (Florence: Scala, 2003), 247-323.

figür, kent sınırları içinde insanların korkusuzca yaşamalarını, bu düzeni ihlal edenlerin idam ile cezalandırılacağını hatırlatan sembolik bir betimlemedir.²⁰

Baş Aşağı Asılmış İnsan Figürleri Örnekleri

26 Nisan 1478’de Floransa Katedralindeki ayin sırasında Lorenzo Medici’ye (1449 – 1492) suikast girişiminde bulunulmuş, Lorenzo Medici yaralanmış kardeşi Giuliano ise öldürülmüştü. Aynı gün öğleden sonra ve sonraki günlerde suikast girişiminden sorumlu olan Pazzi ailesi üyeleri ve şüpheliler idam edilmiş ve Floransa’daki Palazzo Vecchio ile çevresindeki binalardan ölü bedenleri sarkıtılarak teşhir edilmişti.²¹ Suikastı gerçekleştirenlerden Bernardo di Bandino Baroncelli, kaçmayı başarsa da bir yıl sonra Osmanlı başkentinde yakalanmış, Floransa’ya getirilmiş ve itibarının düşürülmesi amacı ile Müslüman giysileri giydirilerek idam edilmiş, cesedi teşhir edilmişti.²² Bu olaydan sonra Floransa’da binaların dışına, üst kattaki pencerelerden bırakılan iplere cezalıların asılması uygulaması başlamıştır. Cezalıların toplum önünde aşağılanmasını da amaçlayan bu uygulama 1499 yılına kadar devam etmiştir.²³ Sanatçılara da, özellikle kentin ileri gelenlerinin suçlu bulunması durumunda evlerinin duvarlarına baş aşağı asılmış resimlerinin yaptırılması yaygınlaşmıştır. 1465’den itibaren Andrea del Castagno’ya (1419 – 1457) bu amaçla bir dizi resim ısmarlanmıştır. Floransa’daki Uffizi Galerisi’nde Andrea del Sarto’ya ithaf edilen bir dizi çizimde tek ayağından baş aşağı pozisyonda asılmış figürler yer alır. Bu figürlerden biri çıplak, diğerleri askeri giysiler içinde olup tümü erkektir. Bu figürlerin “Floransa’nın düşmanı” olan kişilerin itibarlarını düşürmek için tasarlanan bir resim çalışması için taslak olarak çizildikleri sanılmaktadır.²⁴ Toplum önünde “Floransa düşmanları”nın itibarını düşürmek amacı (*pittura infamanta*) ile evlerinin duvarına yapılan bu freskler zamanla kişilerin itibarını düşürmek yerine, izleyenlerin fresklerin sanat boyutuna odaklanması nedeni ile amacından sapmış, Andrea del Sarto’nun sözü edilen freskleri de 1530 yılında beyaza boyanarak kapatılmıştır.²⁵

20 Edgerton, *Pictures and Punishment*, 129.

21 *A.g.e.*, 104-105.

22 *A.g.e.*, 106; Bernardo di Bandini Baroncelli’nin idamı ile ilgili Leonardo da Vinci’nin Musée Bonnat’da (Bayonne) bir eskizi bulunmaktadır. 1479 yılına tarihlenen bu eskiz pek çok eserde yayınlanmıştır. Bazı örnekler için bkz. Edgerton, *Pictures and Punishment*, 107; Charles Nicholl, *Leonardo da Vinci. The Flights of the Mind* (London: Penguin Books, 2007), 140; Franco Cesati, *The Medici. Story of a European Dynasty* (Firenze: Mandragora, 1999), 40.

23 Edgerton, *Pictures and Punishment*, 50.

24 *A.g.e.*, 59; Andrea del Sarto’ya ait bu çizimlerin örnekleri için bkz. Edgerton, *Pictures and Punishment*, 115-121; David Freedberg, *The Power of Images. Studies in History and Theory of Response* (Chicago: University of Chicago Press, 1991), 252.

25 Edgerton, *Pictures and Punishment*, 122-124.

Pisanello'nun Yaşamı

Pisanello (Antonio²⁶ Pisano) (yak. 1395 – 1455 ?) İtalyan ressam ve madalyon sanatçısıdır. Pisa'lı olduğu düşünülmektedir. Sanatçı olarak ilk yıllarını Verona'da geçirdiği, başarılı eserleri nedeni ile de Vatikan ve kuzey İtalya'daki saraylarda çalıştığı bilinmektedir. Gentile da Fabriano (yak. 1370 – 1427) ile birlikte İtalyan Gotik tarzının önde gelen temsilcilerinden biri olmasına rağmen eserlerinin çoğu günümüze ulaşmamıştır. *Meryem'e Müjde* (The Annunciation), *Aziz George ve Trabzon Prensesi* (St. George and the Princess of Trebizond) freskleri ve bazı fresk parçaları ile eskizleri günümüze kadar gelen sınırlı eserleridir. Son yıllarda Pisanello'ya ait olduğu belirlenen bazı eserler de gün ışığına çıkmıştır.²⁷ Pisanello aynı zamanda tüm Rönesans döneminin en önemli portre madalyonları yapan sanatçısı olarak da bilinir. Bu başarısının keskin bir gözlem gücüne dayandığı kaynaklarda belirtilmektedir.²⁸ 1438'de Ferrara'ya giden Pisanello, doğu ve batı kiliselerini birleştirmek amacı ile toplanan Ferrara Konsili nedeni ile kentte bulunan Bizans imparatoru Johannes Paleologus'un (1392–1448)²⁹ da madalyonunu³⁰ yapmıştır. Kaynaklar, Pisanello'nun madalyon sanatçısı olarak kariyerinin bu eseriyle başladığından söz etmektedir.³¹ Pisanello, Bizans imparatorunun

- 26 Sanatçının ilk ismi önceleri Vittorio olarak bilinirken, Verona'daki Biblioteca Comunale kütüphanecisi Guiseppa Biadego tarafından yapılan yayımla, gerçek adının Antonio olduğu ortaya çıkarılmıştır: George Francis Hill, "New Light on Pisanello," *The Burlington Magazine for Connoisseurs* 13, 65 (1908): 288. Aynı makale Pisanello'nun ailesinin tarihi ile ilgili ayrıntılı bilgi içermektedir. Zaman içinde Biadego'nun Pisanello'nun yaşamına ilişkin arşiv belgelerine dayanan bilgileri yayınladığı ve George Francis Hill'in de bu bilgileri uluslararası literatüre aktardığı görülmektedir. Bu yayınlar sayesinde Pisanello'nun yaşam öyküsü biraz daha açıklığa kavuşmuş, hangi tarihlerde Venedik, Ferrara ve Mantua'da bulunduğu netleşmiştir: George Francis Hill, "Recent Research on Pisanello," *Burlington Magazine for Connoisseurs* 17, 90 (1910): 361-362.
- 27 Mantua'da bulunan bazı freskleri bunlar arasında sayılabilir: Ilaria Todesca, "More About the Pisanello Murals at Mantua," *The Burlington Magazine* 118, 882 (1976): 622, 624, 629; Michael Baxandall, "Pisanello by Giovanni Paccagnini and Jane Carroll" *The Art Bulletin* 57, 1 (1975): 130-131 (Review); Luciano Bellosi, "The Chronology of Pisanello's Mantuan Frescoes Reconsidered," *The Burlington Magazine* 134, 1075 (1992): 657-660.
- 28 "Pisanello," *The Concise Oxford Dictionary of Art and Artists*, ed. Ian Chilvers (Oxford: Oxford University Press, 1994), 361; "Pisanello", *The Thames and Hudson Dictionary of Art and Artists*, ed. Herbert Read (United Kingdom: Thames and Hudson, 1994), 282-283.
- 29 Ferrara Konsülü doğu ve batı kiliselerini birleştirmek için toplanmış, Bizans imparatoru Johannes Paleologus da maiyetinde götürdüğü Bizanslı bilgin ve din adamları ile birlikte bir yıl kadar Ferrara ve Floransa'da kalmıştır. Bu süre içinde Pisanello, imparatorun madalyonunu yapmanın yanı sıra, Benozzo Gozzoli de Floransa'daki Medici Riccardi sarayına yaptığı fresklerde imparatorun betimlemesine yer vermiştir. Bu iki eser nedeni ile görüntüsü hakkında en çok bilgi sahibi olduğumuz Bizans imparatoru Joannaes Paleologus'tur. Bkz. John Julius Norwich, *Byzantium. The Decline and Fall* (London: Penguin Books, 1996), 397-409; Lisa Jardine ve Jerry Brotton, *Global Interests. Renaissance Art Between East and West* (Ithaca: Cornell University Press, 2000), 23-32; Piero della Francesca'nın da imparatoru İtalya ziyaretinde gördüğü ve Arezzo'daki fresklerinde betimlediği iddia edilmektedir: Piero della Francesca. *The Protagonists of Italian Art* (Florence: Scala, 2001), 7-82.
- 30 Semavi Eyice de Cem Sultan ile ilgili makalesinde Pisanello'nun yaptığı madalyondan söz etmektedir: S. Eyice, "Sultan Cem'in Portreleri Hakkında," *Belleten* 37, 145 (1973): 1-48.
- 31 Bernhard Degenhart, "Pisanello," *Encyclopedia of World Art* (New York: McGraw-Hill Book Comp., 1959), 369-375; "Pisanello," *A Biographical Dictionary of Artists*, ed. L. Gowing (New York: Facts on Files, 1995), 533-534. Son dönemdeki bazı yayınlar, Pisanello'nun aynı zamanda, meslek olarak, kumaş ticareti ile de ilgili

ardından Gianfrancesco Gonzaga (1439-1440), Filippo Maria Visconti (1440), Francesco Sforza (1442), Lionello d'Este (1441-1443), Sigismund Pandolfo Malatesta (1445), Ludovico III ve Cecilia Gonzaga (1447), Lodovico Gonzaga³², Novello Malatesta³³ ve Aragon'lu Alfonso'nun portrelerinin yer aldığı madalyonlar da yapmıştır³⁴. Daha çok yetiştiği kent Verona'da, Ferrara'da (Este Sarayı) ve Mantua'da (Gonzaga sarayı) çalışan Pisanello 1448'de Napoli'de Aragon'lu Alfonso'nun sarayında da madalyon sanatçısı olarak eserler vermiştir.³⁵ Ancak Pisanello'nun söz konusu madalyonlarında ismi PISANUS PICTOR olarak geçtiği için kendini ressam olarak tanımladığından emin olabiliyoruz.³⁶ 1449'dan itibaren belgelenen bir eserine rastlanamayan sanatçı 1455'de ölmüştür.³⁷

Pisanello'nun Eserleri

Pisanello'nun eserleri ancak 20. yüzyıl başlarında dikkat çekmeye başlamıştır.³⁸ Zaman içinde eserleri farklı yazarlar tarafından da incelenen Pisanello³⁹ ile ilgili olarak son dönemde Londra'da gerçekleştirilen bir sergi, sanatçı ile ilgili bilgileri daha kapsamlı hale getirmiştir.⁴⁰ Bu serginin kataloğundaki bilgilere göre Pisanello'nun dönemindeki tek rakibi Bellini'dir.

-
- olduğundan söz etmektedir: Joanna Woods-Marsten, "Pisanello Redux. Pisanello : Painter to the Renaissance Court by Luke Syson and Dillian Gordon," *Renaissance Quarterly* 55, 2 (2002): 662-676 (Kitap tanıtımı); Bazı kaynaklar, kişilerin anılması için madalyonlarının yapımının Pisanello tarafından başlatıldığını yazar: Bkz. Gordon Campbell, "Pisanello," *The Grove Encyclopedia of Decorative Arts* (New York: Oxford University Press, 2006), 217-218.
- 32 Charles Seymour Jr., "Pisanello Medal," *Bulletin of the Association in Fine Arts at Yale University* 19, 3 (1952): 19.
- 33 William M. Milliken, "A Medal by Pisanello," *The Bulletin of Cleveland Museum of Art* 27, 1 (1940): 5-7, 11.
- 34 "Pisanello," *A Biographical Dictionary of Artists*, ed. L. Gowing (New York: Facts on Files, 1995), 533-534.
- 35 Pisanello tarafından yapılmış madalyonlar ile ilgili yayınlara örnek olarak bkz. Henry Grunthal, "Picininus Medal by Pisanello," *Museum Notes (American Numismatic Society)* 7 (1957): 255-256; Ulrich Middeldorf, "A New Medal by Pisanello," *The Burlington Magazine* 123, 934 (1981): 19-21.
- 36 Carl Brandon Strehlke, "Pisanello," *The Burlington Magazine* 144, 1186 (2002): 38-40.
- 37 "Pisanello," *A Biographical Dictionary of Artists*, 533-534.
- 38 Bu konuda ilk inceleyenleri yapanlardan biri G. F. Hill'dir. Yazarın bir eserinin tanıtım yazısına rastlanmakla birlikte, kitabın tam künyesine maalesef ulaşamamıştır. Bkz. "Pisanello by G. F. Hill," *The Collector of Art Critic* 2, 4 (1905): 58; G. F. Hill'in Pisanello ile ilgili makaleleri için bkz. "Pisanello's Portrait of a Princess," *The Burlington Magazine for Connoisseurs* 5, 16 (1904): 408, 413; "Some Drawings from the Antique Attributed to Pisanello," *Papers of the British School at Rome* 3, 4 (1905): 297-303; "New Light on Pisanello," *The Burlington Magazine for Connoisseurs* 13, 65 (1908): 288; Venturi, Manteuffel ve Van Marle yine 20. Yüzyıl başlarında Pisanello konusunda eserler vermişlerdir. Ayrıca bkz. George Martin Richter, "Pisanello Studies I," *The Burlington Magazine for Connoisseurs* 55, 317 (1929): 58-61, 64-66.
- 39 Maria Fossi Todorow, "The Exhibition 'Da Altichiero a Pisanello' in Verona," *The Burlington Magazine* 101, 670 (1959): 10, 12-15; Andrew Martindale, "The Sala di Pisanello at Mantua – A New Reference," *The Burlington Magazine* 116, 851 (1974): 101; Ilaria Todesca, "A Frieze by Pisanello," *The Burlington Magazine* 116, 853 (1974): 210-211, 213, 214; C. Jean Campbell, "Framework, Personification, and Pisanello Poetics," in *Personification. Embodying Meaning and Emotion*, ed. Walter S. Melion ve Bart Ramakers (Leiden: Brill, 2016), 143-161.
- 40 Söz konusu serginin kataloğuna (L. Syson ve D. Gordon, *Pisanello: Painter to the Renaissance Court* (London: National Gallery, 2001) ulaşamadık ancak sergi kataloğu konusunda kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Strehlke, "Pisanello," 38-40; Pisanello'nun eserleri ile ilgili daha güncel bir değerlendirme için bkz. John T. Paoletti ve Gary M. Radke, *Art in Renaissance Italy* (London: Laurence King, 2001), 187-192.

Pisanello, yavaş çalışan ve yavaş üreten bir sanatçı olmuştur. Bunda, ayrıntılı çizimlere önem vermesinin etkili olduğu düşünülmektedir. Günümüze ulaşan eserleri çok sınırlı olsa da önemli sayıda çizimi müze koleksiyonlarında bulunmaktadır. Bu çizimler arasında atlar, çeşitli av hayvanları, şövalyelerin kullandıkları zırhlar yer almaktadır. Çizimlerin niteliği, bunların sadece eskiz olmayıp bazılarının sanatçı tarafından diğer kişilere de gösterilmek üzere kullandığını düşündürmektedir.⁴¹

Pisanello'da Ası

Pisanello'nun konumuzu oluşturan ası (idam) betimlemesi, Verona'da bulunan Sant'Anastasia Kilisesinin Pellegrini şapelindeki "Aziz George ve Trabzon Prensesi" freskinde sol üst köşede yer almaktadır.⁴²(Resim 1a, 1b, 1c).

Resim 1a (üstte), 1b (altta solda), 1c (altta sağda). Pisanello'nun Verona'da Sant'Anastasia Kilisesinin Pellegrini şapelinde bulunan "Aziz George ve Trabzon Prensesi" isimli freski ve iki detay.⁴³

41 Albert Boime, "Studies of the Monkey by Seurat and Pisanello," *The Burlington Magazine* 111, 791 (1969): 79-81.

42 Paolo Uccello, Domenico Veneziano, Jacopo Bellini gibi sanatçıların bazı resimlerinin arka planında da idam edilmiş figürlere rastlanmaktadır. McCullough, "Hanging," 384.

43 "Pisanello - St George and the Princess of Trebizond," Wikipedia, erişim 15 Kasım 2022, <https://>

Pisanello'nun günümüze ulaşan freskleri için hazırladığı taslak çizimler arasında asi sahneleri de yer almaktadır. Bu çizimlerden British Museum koleksiyonunda bulunan, tek sayfa üzerine çizilmiş altı idam edilmiş beden ve iki figürden oluşan çizimler, G. F. Hill'e göre, ilk kez 1894'de Campbell Dodgson tarafından tanımlanmıştır.⁴⁴ (Resim 2).

Resim 2 (solda). Pisanello'nun 1434 – 1438 yıllarına tarihlenen kâğıt üzerine mürekkep ile yaptığı çizimleri (26,6 x 19,7 cm, British Museum No: 1895.9.15.441).⁴⁵

Resim 3 (sağda). Pisanello, 1435. Frick Collection (New York).⁴⁶

Pisanello figürleri farklı açılardan çizmiş ve üst sağda yer alan figürü (Resim 2) ve (Resim 3) Verona'da bulunan Sant'Anastasia Kilisesindeki Pellegrini Şapelindeki "Aziz George ve

it.m.wikipedia.org/wiki/File:Pisanello_-_St_George_and_the_Princess_of_Trebizond_%28right_side%29_-_WGA17874.jpg#/media/File%3ASaint_George_and_the_princess_by_Pisanello_-_Pellegrini_Chapel_-_Sant'Anastasia_-_Verona_2016_(2).jpg

44 G. F. Hill, "Gallow-Studies by Pisanello," *The Burlington Magazine for Connoisseurs* 36, 307 (1920): 305-307+309.

45 John T. Paoletti ve Gary M. Radke. *Art in Renaissance Italy* (London: Laurence King, 2001), 189.

46 "Pisanello's Hanged Men (and others)," Spencer Alley, erişim 15 Kasım 2022, <http://spenceralley.blogspot.com/2018/04/pisanellos-hanged-men-and-others.html>

Trabzon Prensesi” freskinde kullanmıştır⁴⁷ (Resim 1a, 1b ve 1c). İdam gerçekleştirildikten sonra, mahkumların cesetlerinin bir süre dar ağacında topluma teşhir edildikleri bilinmektedir. Çizimlerin (Resim 2) orta kısmında yer alan iki figürün idam edilmelerinin üzerinden belli bir süre geçtiği cesetlerdeki çürümeden anlaşılmaktadır. Bu iki figürün yukarıdaki çizimlerle aynı mahkumlar olup olmadığının ayırt edilmesi güçtür. Çizimlerde yer alan figürlerin elleri arkadan bağlanmıştır. Bu pozisyon günümüzde adli tıp terminolojisinde “hükmi tam ası” olarak tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle idam edilenlerin verilen ceza sonucu idam edildiklerinin bir başka belirtisidir. İdam edilen figürlerin ayaklarının pozisyonu gerçeğe uymaktadır. Freskte yer alan soldaki figürün boyun kısmındaki ipin durumu “atipik ası”, sağdaki figürdeki durumu ise “tipik ası”ya uymaktadır.⁴⁸ Bu da Pisanello’nun gerçek hayatta idam edilen figürleri gördüğünü ve çok kuvvetli bir gözlem gücü olduğunu göstermektedir.

Resim 3 (detay). Pisanello’ya ait bir çizim. Frick Koleksiyonu.⁴⁹

Frick Koleksiyonunda bulunan, yine Pisanello’ya ait olan bir başka çizimde de idam edilmiş figürler bulunmaktadır (Resim 3). İdam cezasına hükmedilenlerin infazdan önce

47 Freskin 1433-1438 tarihleri arasında yapıldığı sanılmaktadır. Degenhart, “Pisanello,” 371.

48 İdam edilenlerin darağacındaki pozisyonlarının adli tıp açısından değerlendirilmesi için görüşlerinden yararlandığım Prof. Dr.ERCÜMENT AKSOY, Prof. Dr. AKİF İNANCI ve Prof. Dr. BAŞAR ÇOLAK’a teşekkür ederim. Ayrıca bkz. Zeki Soysal ve Canser Çakalır, *Adli Tıp*, c. 1 (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, 1999), 416.

49 Robert Fossier (ed.), *The Cambridge Illustrated History of Middle Ages*, vol. 3 (1250 – 1520) (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 92.

giysilerinin çıkarılması ve çıplak bedenlerinin topluma teşhir edilmesi de zaman zaman cezanın bir parçası olarak uygulanıyordu. Orta Çağ'da Floransa ve Siena gibi kentlerdeki yerel mahkemeler, ceza alan kişinin çıplak olarak toplum içinde gezdirilerek aşağılanmasına yönelik cezalar verebiliyordu.⁵⁰ Pisanello'nun gerek çizimlerinde gerekse freskinde yer alan figürlerin pantolonları kısmen sıyrılmıştır. Bu da cezanın bir parçası olarak kişilerin onursuzlaştırılması amacı ile olabileceği gibi tecavüz, ensest, eşcinsel ilişki vb bir suçtan mahkûm olduklarını da düşündürmektedir. Ası betimlemelerinde idam edilen kişinin cezası ile ilgili işaretler / semboller de yer aldığından (örneğin hırsızlık yapanların bedenlerinin yanında keselerin de yer alması gibi⁵¹) ikinci seçeneğin de mümkün olabileceğini düşündürmektedir.

Sonuç

Ası (idam) yüzyıllar boyunca sanatçıların da ilgisini çekmiş ve eserlerine yansımıştır. Tıp tarihi açısından bu eserlerin değerlendirilmesi, sanatçının gerçek bir idam görüp görmediği ve bu gözlemini gerçekçi olarak eserine yansıtıp yansıtmadığı bağlamında olabilmektedir. Erken dönem Rönesans sanatçılarından Pisanello da bu sanatçılar arasında yer alır. Pisanello'nun günümüze sınırlı sayıda eseri ulaşmış olsa da, gerçek hayatta yer alan idam sahnelerine şahit olduğu, bu idamları kuvvetli bir gözlem gücü ile izlediği, gerçek figürlerden çizimler yaptığı ve bu çizimleri Verona'da bulunan Sant'Anastasia Kilisesinin, Pellegrini şapelindeki "Aziz George ve Trabzon Prensesi" adlı freskinde kullandığı ve bu eserlerinin detaylarının günümüz adli tıp bilimindeki ası bulgularına büyük oranda uyduğu görülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

Basılı Kaynaklar / Printed Sources

Baxandall, Michael. "Pisanello by Giovanni Paccagnini and Jane Carroll." *The Art Bulletin* 57, 1 (1975): 130-131 (Review).

Bedau, Hugo A. "Death Penalty Overview." In *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*, edited by Lester R. Kurtz and Jennifer E. Turpin, 541-546. Elsevier, 2008

Belloso, Luciano. "The Chronology of Pisanello's Mantuan Frescoes Reconsidered." *The Burlington*

50 Edgerton, *Pictures and Punishment*, 27; Paoletti ve Radke de fahişelik yapan kadınların da ceza olarak giysilerinin bellerine kadar sıyrılarak sokaklarda dolaştırıldıklarını aktarmakta ve Pisanello'nun eskizlerine bu anlamda çağrışımında bulunmaktadır: Paoletti ve Radke, *Art in Renaissance Italy*, 189.

51 Bu konuda Bizans döneminden bir fresk örneği için bkz. Cyril Mango, *The Oxford History of Byzantium* (Oxford: Oxford University Press, 2002), 163.

- Magazine* 134, 1075 (1992): 657-660.
- Boime, Albert. "Studies of the Monkey by Seurat and Pisanello." *The Burlington Magazine* 111, 791 (1969): 79-81.
- Campbell, Gordon. "Pisanello." In *The Grove Encyclopedia of Decorative Arts*, 217-218. New York: Oxford University Press, 2006.
- Campbell, C. Jean. "Framework, Personification, and Pisanello Poetics." In *Personification. Embodying Meaning and Emotion*, edited by Walter S. Melion and Bart Ramakers, 143-161. Leiden: Brill, 2016.
- Cesati, Franco. *The Medici. Story of a European Dynasty*. Firenze: Mandragora, 1999.
- D'Arcais, Francesca Flores. *Giotto*. New York: Abbeville Publishers, 2011.
- Davies, Wendy. *Short Oxford History of The British Isles. From the Vikings to The Normans*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Degenhart, Bernhard. "Pisanello." In *Encyclopedia of World Art*, 369-375. New York: McGraw-Hill Book Company, 1959.
- Edgerton, Samuel Y. *Pictures and Punishment. Art and Criminal Prosecution during the Florentine Renaissance*. Ithaca: Cornell University Press, 1985.
- Eyice, Semavi. "Sultan Cem'in Portreleri Hakkında." *Belleten* 37, 145 (1973): 1-48.
- Favley, Kathleen. "Scaffold and Stage. Comforting Rituals and Dramatic Traditions in Late Medieval and Renaissance Italy." In *The Art of Executing Well. Rituals of Execution in Renaissance Italy*, edited by Nicholas Terpstra, 13-30. Kirksville: Truman State University Press, 2008.
- Ferretti, Massimo. "In Your Face. Paintings for the Condemned in Renaissance Italy." In *The Art of Executing Well. Rituals of Execution in Renaissance Italy*, edited by Nicholas Terpstra, 79-97. Kirksville: Truman State University Press, 2008.
- Freedberg, David. *The Power of Images. Studies in History and Theory of Response*. Chicago: University of Chicago Press, 1991.
- Fossier Robert (editor). *The Cambridge Illustrated History of Middle Ages*, vol.3 (1250 – 1520). Cambridge: Cambridge University Press 1998.
- Gravestock, Pamela. "Comforting with Song. Using Laude to Assist Condemned Prisoners." In *The Art of Executing Well. Rituals of Execution in Renaissance Italy*, edited by Nicholas Terpstra, 31-51. Kirksville: Truman State University Press, 2008.
- Grunthal, Henry. "Picininus Medal by Pisanello." *Museum Notes (American Numismatic Society)* 7 (1957): 255-256.
- Hill, George Francis. "Pisanello." *The Collector of Art Critic* 4, 2 (1905): 58.
- Hill, George Francis. "Pisanello's Portrait of a Princess." *The Burlington Magazine for Connoisseurs* 5, 16 (1904): 408-413.
- Hill, George Francis. "Some Drawings from the Antique Attributed to Pisanello." *Papers of the British School at Rome* 3, 4 (1905): 297-303.
- Hill, George Francis. "New Light on Pisanello." *The Burlington Magazine for Connoisseurs* 13, 65 (1908): 288.
- Hill, George Francis. "Recent Research on Pisanello." *Burlington Magazine for Connoisseurs* 17, 90 (1910): 361-362.

- Hill, George Francis. "Gallow-Studies by Pisanello." *The Burlington Magazine for Connoisseurs* 36, 207 (1920): 305-307, 309.
- Jardine, Lisa ve Jerry Brotton. *Global Interests. Renaissance Art Between East and West*. Ithaca: Cornell University Press, 2000.
- Mango, Cyril. *The Oxford History of Byzantium*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Martindale, Andrew. "The Sala di Pisanello at Mantua – A New Reference." *The Burlington Magazine* 116, 851 (1974): 116.
- McCullough, Janice. "Hanging." In *Encyclopedia of Comparative Iconography. Themes Depicted in Works of Art*, vol. 1, edited by Helen E. Roberts, 383. London: Fitzroy Dearborn Publishers, 1998.
- Milliken, William M. "A Medal by Pisanello." *The Bulletin of Cleveland Museum of Art* 27, 1 (1940): 5-7,11.
- Middeldorf, Ulrich. "A New Medal by Pisanello." *The Burlington Magazine* 123, 934 (1981): 19-21.
- Nicholl, Charles. *Leonardo da Vinci. The Flights of the Mind*. London: Penguin Books, 2007.
- Norwich, John Julius. *Byzantium. The Decline and Fall*. London: Penguin Books, 1996.
- Paoletti, John T. ve Gary M. Radke. *Art in Renaissance Italy*. London: Laurence King, 2001.
- "Pietro and Ambrogio Lorenzetti." *The Great Italian Painters from the Gothic to the Renaissance*, 247-323. Florence: Scala, 2003.
- "Pisanello." In *The Concise Oxford Dictionary of Art and Artists*, edited by Ian Chilvers, 361. Oxford: Oxford University Press, 1994.
- "Pisanello." *The Grove Encyclopedia of Decorative Arts*. Oxford: Oxford University Press. 2006.
- "Pisanello." In *The Thames and Hudson Dictionary of Art and Artists*, edited by Herbert Read, 282-283. United Kingdom: Thames and Hudson, 1994.
- "Pisanello." In *A Biographical Dictionary of Artists*, edited by Lawrence Gowing, 533-534. New York: Facts on Files, 1995.
- Prosperi, Adriano. "Consolation or Condemnation. The Debates on Withholding Sacraments from Prisoners." In *The Art of Executing Well. Rituals of Execution in Renaissance Italy*, edited by Nicholas Terpstra, 98-117. Kirksville: Truman State University Press, 2008.
- Richter, George Martin. "Pisanello Studies I." *The Burlington Magazine for Connoisseurs* 1929:55(317):58-61, 64-66.
- Schlegel, Ursula. "Zum Bildprogramm der Arena Kapelle." *Zietchrift für Kunstgeschichte* 20, 2 (1957): 125-146.
- Seymour Jr., Charles. "Pisanello Medal." *Bulletin of the Association in Fine Arts at Yale University* 19, 3 (1952): 19.
- Soysal, Zeki ve Canser Çakalır. *Adli Tıp*, cilt 1. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, 1999.
- Snyder James, Henry Luttkhuizen ve Dorothy Verkerk, *Art of the Middle Ages*. Prentice Hall, 2006.
- Strehlke, Carl Brandon. "Pisanello." *The Burlington Magazine* 144, 1186 (2002): 38-40.
- Terpstra, Nicholas. "Theory into Practice. Executions, Conforting and Conforters in Renaissance Italy." In *The Art of Executing Well. Rituals of Execution in Renaissance Italy*, edited by Nicholas Terpstra, 118-179. Kirksville: Truman State University Press, 2008.

- Terpstra, Nicholas (editor). *The Art of Executing Well. Rituals of Execution in Renaissance Italy*. Kirksville: Truman State University Press, 2008.
- The Great Italian Painters from the Gothic to the Renaissance*. Florence: Scala, 2003.
- The Protagonists of Italian Art*. Florence: Scala, 2001
- Todorow, Maria Fossi. "The Exhibition 'Da Altichiero a Pisanello' in Verona." *The Burlington Magazine* 101, 670 (1959): 10+12-15.
- Todesca, Ilaria. "A Frieze by Pisanello." *The Burlington Magazine* 116, 853 (1974): 210-211+213+214.
- Todesca, Ilaria. "More About the Pisanello Murals at Mantua." *The Burlington Magazine* 118, 882 (1976): 622+624-629.
- Vanezis, Peter. *Pathology of Neck Injury*, 79-80. London: Butterworths and Company, 1989.
- White, John. "Ambrogio Lorenzetti." In *The Thames and Hudson Dictionary of The Italian Renaissance*, edited by John R. Hale, 192. London: Thames and Hudson, 2006.
- Woods-Marsten, Joanna. "Pisanello Redux. Pisanello: Painter to the Renaissance Court by Luke Syson and Dillian Gordon." *Renaissance Quarterly* 55, 2 (2002): 662-676.

Konferanslar / Conferences

- Görkey, Şefik. "Hanging in Art from Medieval Age till Today." IVth Mediterranean Academy of Forensic Sciences Meeting'de verilen konferans, Antalya, 14-18 Ekim 2009.
- Şefik Görkey, "Hangings Scenes in Italian Paintings including Giotto Frescoes in Scrovegni Chapel." Fondazione Lanza tarafından düzenlenen 'Medical Humanities, Italian Perspectives' konulu Yaz Okulu'nda verilen konferans, Padova, 7-12 Eylül 2014.
- Görkey, Şefik. "Hangings Scenes in Italian Paintings including Giotto Frescoes in Scrovegni Chapel". Fondazione Lanza tarafından düzenlenen 'Medical Humanities, Italian Perspectives' konulu Yaz Okulu'nda verilen konferans, Padova, 7-12 Eylül 2015.

Elektronik kaynaklar / Electronic sources

- Wikipedia. "Pisanello - St George and the Princess of Trebizond." Erişim 15 Kasım 2022. [https://it.m.wikipedia.org/wiki/File:Pisanello_-_St_George_and_the_Princess_of_Trebizond_%28right_side%29_-_WGA17874.jpg#/media/File%3ASaint_George_and_the_princess_by_Pisanello_-_Pellegriini_Chapel_-_Sant'Anastasia_-_Verona_2016_\(2\).jpg](https://it.m.wikipedia.org/wiki/File:Pisanello_-_St_George_and_the_Princess_of_Trebizond_%28right_side%29_-_WGA17874.jpg#/media/File%3ASaint_George_and_the_princess_by_Pisanello_-_Pellegriini_Chapel_-_Sant'Anastasia_-_Verona_2016_(2).jpg)
- Spencer Alley. "Pisanello's Hanged Men (and others)." Erişim 15 Kasım 2022. <http://spenceralley.blogspot.com/2018/04/pisanellos-hanged-men-and-others.html>